

CALLIGRAPHER MUSTAFA HALİM ÖZYAZICI'S WRITINGS IN ANKARA HACI BAYRAM-I VELİ MOSQUE

In the Mosque, in Ankara which is constructed in the name of Hadji Bayram-ı Veli - one of the devotees of the 15th century Anatolia- there are celi sülüs calligraphies of Mustafa Halim Özyazıcı, who is one of the most famous calligraphers of the last period. These writings are some of the best samples of djeli thuluth of the Republic period. With both their styles of letters and compositions, these writings belong to Mustafa Halim Özyazıcı's mastership period. The calligraphies mentioned (above) were all evaluated within the artistic view.

Anabtar Kelimeler: Hacı Bayram-ı Veli, Hattat Mustafa Halim Özyazıcı, Celi sülüs.
Key Words: Hadji Bayram-ı Veli Calligrapher Mustafa Halim Özyazıcı, Celi sülüs.

GİRİŞ

Hacı Bayram-ı Veli Câmii, Ankara'nın Ulus semtinde 14. ve 15. yüzyıl Anadolu erenlerinden Hacı Bayram-ı Veli¹ adına inşa edilmiştir. Câmî ve türbe Roma çağının önemli bir yapısı olan ve bulunduğu meydana adını veren Oğüst Tapınağı'nın hemen yanındadır. Bu câmide XX. yüzyılın meşhur hattatı Mustafa Halim Özyazıcı (1898-1964)²'nin güzel yazıları bulunmaktadır. Halim Özyazıcı'yı anlatan kitaplarda³ ve hakkında yapılan bir yüksek lisans tezinde⁴ Halim Özyazıcı'nın bu yazılarının varlığından bahsedilmiş fakat ayrıntılı ele alınmamıştır. Biz çalışmamızda bu yazıların inceleyip sanatsal açıdan değerlendireceğiz. Çalışmamızın konusu olan yazıların fotoğrafları, Haziran 2007 tarihinde tarafımızdan yerinde çekilmiştir.

Hacı Bayram-ı Veli Câmii, Hacı Bayram-ı Veli'nin ölümünden iki yıl önce H. 831 / M. 1427–28 yılında inşa edilmiştir. Takip eden dönemlerde oldukça çok onarım

görmüş olan yapının ilk mimarı hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Taş kâideli, tuğla duvarlı ve kiremit çatılı bir yapı olan Hacı Bayram-ı Veli Câmii kuzey- güney doğrultusunda derinlemesine dikdörtgen bir plana sahiptir. Zemin katta 437 metre karelik, üstteki mahfilde ise 263 metre karelik bir kullanım alanı vardır. Yapının güneyinde Hacı Bayram-ı Veli Türbesi bulunmaktadır⁵.

Mustafa Halim Özyazıcı 14 Ocak 1898 (20 Şaban 1315) tarihinde İstanbul'da doğdu. Babası nalıncı Hacı Cemal Efendi'dir. Halim Özyazıcı önce Esekapu (İsa Kapısı) Sıbyan Mektebi'ne sonra Haseki semtindeki Gülşen-i Maârif Rüşiyesi'ne devam etti. Rüşiye'de yazı hocası Hamit Aytaç'tan istifade etti⁶. Güzel sanatlara olan ilgisi nedeniyle Sanâyi-i Nefise Mektebi'nde hâk ve resim bölümüne bir yıl devam ettikten sonra Medresetü'l- Hattâtîn'e kaydoldu. Hasan Rıza Efendi'den⁶ başladığı sülüs- nesih meşkini Hacı Kamil Akdik'ten⁷ tamamladı.

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Erzurum,

1 Hacı Bayram-ı Veli 15. yüzyıl Anadolu sufilerinin en önemlilerinden birisidir. Asıl adı Numan'dır. Ankara'nın Solfasol köyünde doğmuştur. Doğum tarihi kesin olmamakla birlikte, kaynaklarda H.753 / M. 1352–53 olarak geçer. Hacı Bayram-ı Veli kendi adıyla anılan ve Anadolu'da geniş bir etkiye sahip "Bayramî" tarikatının kurucusudur. Hacı Bayram-ı Veli H.833 / M.1429–30 tarihinde Ankara'da vefat etti. (M. Ali Aynî, Hacı Bayram-ı Veli (Sadelerştiren H. Rahmî Yananlı), İstanbul, 1986; Bayram Sezgiri, Hacı Bayram Veli, Ankara, 1976; Ethem Cebecioglu, Hacı Bayram-ı Veli, Ankara, 1994)

2 Mahmut Kemal İnâl, Son Hattatlar, İstanbul, 1970, s. 105; Muhtirin Serin, Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar, İstanbul, 1999, s.188.

3 Yusuf Bilen, Hattat Mustafa Halim Özyazıcı Hayatı, Sanatı ve Eserleri (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2001, s.49.

4 Seyfi Başkan, Ankara Hacı Bayram-ı Veli Câmii ve Türbesi, Ankara, 1998, s. 15.

5 Hamit Aytaç: Asıl adı Şeyh Müsa Azmi olan Hâmit Aytaç 1891 yılında Diyarbakır'da doğdu. Babası Zülfikâr Ağa, annesi Müntehâ Hanım'dır. Diyarbakır'da sıbyan mektebini, askeri rüşdiyeyi ve ilâdîyi bitirdikten sonra 1908'de yüksek tahsil için İstanbul'a gitti. Bir yıl Mekteb-i Nürvâb'a devam ettikten sonra Sanâyi-i Nefise Mektebi'ne kaydoldu. Fakat geçimini temin için Gülşen-i Maârif Mektebi'nde hat ve resim hocası olarak çalışmaya başladı. Rüşûmat Mathaâs, Mekteb-i Harbiyye Mathaâsı ve Erkan-ı Harbiyye-i Umûmiyye Mathaâsı'nda hattat olarak çalıştı. Müsa Azmi Bey memurluğu yanında Bâbü'l-İlde Hattat Hâmit Yazı Yurdu'nu açarak piyasaya yazılar yazmaya başladı. Harf inhlâhınca sonra atölyesini grafik atölyesi haline getirdi. 1960 yılında Paşabahçe Cam Fabrikası'na girdi ve 1975'te emekliye ayrıldı. 19 Mayıs 1982'de vefat etti. (M. Kemal İnâl, a.g.e., s. 122; Şevket Rado, Türk Hattatları, İstanbul, ts., s. 267; Muhtirin Serin, a.g.e., s. 193; Ali Alpaslan, Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, İstanbul, 1999, s. 100; M. Uğur Derman, İslam Kültür Mirasında Hat Sanatı, İstanbul, 1992, s. 229; M. Hüsrev Şubası, 'Hamit Aytaç', DİA,IV, İstanbul, 1991, s. 287.

6 Hasan Rıza: 1265 (1849)'da Üsküdar'da doğdu. Önceleri Yahya Hilmi'den meşk etti. Sonra Şefik Bey'den sülüs nesih yazılarını meşk etti ve icazet aldı. Kadasker Mustafa İzzet Efendi'den de faydalandı. Sâmî Efendi (ö. 1912)'den talik, celi divânî, tuğra ve celi sülüs öğrendi. Erkan-ı Harbiye Dairesi hatahâğında bulundu. a.g.e., s. 249; Muhtirin Serin, a.g.e., s.164; Ali Alpaslan, a.g.e., s. 95).

7 Mehmet Nazif Bey: 1846 yılında Ruscuk'ta doğdu. İstanbul'a geldi ve Enderin'ın intisâbı etti. Önce Şefik Bey'den, sonra Abdülhâd Vahdeti Efendi'den sülüs ve nesih yazılarını öğrendi. Sâmî Efendi (ö. 1912)'den talik, celi divânî, tuğra ve celi sülüs öğrendi. Erkan-ı Harbiye Dairesi hatahâğında bulundu. 1913 yılında vefat etti. (M. Kemal İnâl, a.g.e., s. 232; M. Uğur Derman, a.g.e., s. 219; Ali Alpaslan, a.g.e., s. 91; Muhtirin Serin, a.g.e., s. 162; Şevket Rado, a.g.e., s. 242).

Resim 1: Giriş kapısı üzerindeki âyet-i kerime (dış taraf).

Talik yazıyı Hulusi Efendi'den⁸, celi yazıyı İsmail Hakkı Bey'den,⁹ divânî yazıyı Ferid Bey'den¹⁰ yazarak 26 Eylül 1918 (20 Zilhicce 1336)'de Medresetü'l-Hattâtîn'den mezun oldu. Halim Özyazıcı tahsilini tamamladıktan sonra Divân-i Hümayûn Kalemî'nde çalıştı. 1924'te Bâb-ı Âlî'de yazıhane açan Halim Özyazıcı, kartvizit, mühür, kitap başlığı ve yazı yazarak geçimini sağladı. Ayrıca Devlet Matbaası'nda da hattatlık yaptı. 1948 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'ne hat hocası olarak tayin edildi ve 1963 yılına kadar bu görevini sürdürdü.¹¹ 30 Eylül 1964 günü geçirdiği bir trafik kazası neticesinde vefat etti ve Kozlu kabristanına defnedildi.¹² Hatırın her çeşidini süratle ve büyük bir maharetle yazan Halim Özyazıcı, XX. yüzyılı tek başına temsil edecek kudrette bir hat sanatçısıdır. Sanatkarın İstanbul Sultan Selim Câmiî, Azap Kapısı Câmiî, Sokollu Mehmet Paşa Câmiî, Sultan Ahmet Câmiî, Bâli Paşa Câmiî, Beyoğlu Ağa Câmiî, Ankara Maltepe Câmiî, Denizli, Rize ve İzmir Alsancak Câmiî'lerinde birçok kuşak ve kubbe yazısı mevcuttur.

II. YAZILAR

Halim Özyazıcı'nın Hacı Bayram Câmiî'ndeki yazılarının tamamı celi sülüs iledir. Yazılar,¹² câminin son cemaat kısmından harim kısmına geçişte kullanılan giriş kapısı, sağ yan giriş ve aktif olmayan sol yan giriş kapısının iç ve dış taraflarında yer almaktadır. Yazıların yazılış tarihi yoktur fakat hattat imzası giriş kapısının iç tarafındaki levhada bulunmaktadır. Yazılar siyah boyalı ahşap zemin üstüne altını andırın sarı bir boya ile yazılmıştır. Yazılar sırasıyla şunlardır:

A-Giriş kapısı üstü (dış taraf); Burada Kur'an-ı Kerim'in

Sâd suresinden¹³ bir âyet vardır. "Cennâtü adnin müfettehaten lehüm'ül-ebvâb" (O güzel yer; Kapıları yalnız kendilerine açılmış olan Adn cennetleridir).¹⁴ Levhanın ebadı 60x160 cm.dir. Hattat, levhada "adn" kelimesindeki "ayn" harfini keşideli yazarak "cennât" ve "müfettehaten" kelimeleri üzerindeki boşluğu doldurmuştur. Yazıdaki diğer boşluklar okutma, mühmel harf ve tezyin işaretleriyle doldurulmuştur (Resim 1).

Resim 2: Giriş kapısı üzerindeki âyetten detay ve hattat imzası (iç taraf)

B-Giriş kapısı üstü (iç taraf); Burada Kur'an-ı Kerim'in Meâric suresinden¹⁵ âyetler vardır. "Vellezîne hüüm alâ salâtihim yuhâfizûne, ülâike fi cennâtin mükrâmûn" (Onlar namazlarına tam bir dikkatle sahip çıkarlar, işte bunlar cennetlerde ikrama nâil olacaklar).¹⁶ Levhanın ebadı 40x170 cm.dir. Hattat imzası bu levhada bulunmaktadır (Resim 2). Hattat burada harf figürlerini taş ustası gibi üst üste uygun bir şekilde yerleştirmiştir. İstifin tam ortasında¹⁷ mâkus yâ harfi kullanılarak iki tarafın dengesi gözetilmiştir (Resim3).

8 Hulûsi Efendi: Fârih dersâimlanndan ve Dârüşşafaka hocalarından Hâfız Mustafa Efendi'nin oğlu olarak 1286 (1869) yılında İstanbul Çarşamba'da doğdu. Hulûsi Efendi sülûs- nesih yazılarını Muhsinzâde Abdullah Bey'den öğrendi. Talik hattına Hasan Hüsnü Efendi'den başlayıp, Çarşambalı Hacı Arif Bey'den tamamladı. Fakat asıl feyz aldığı üstad Sami Efendi (ö. 1912)'dir. Hulûsi Efendi 1358 (1940) yılında vefat etti. (M. Kemal İnal, a.g.e., s. 551; Şevket Rado, a.g.e., s. 252; M. Uğur Derman, Hattat Hulûsi Efendi, Lâle Dergisi, VII, Aralık 1990, s. 15-20; Ali Alpaslan, a.g.e., s. 182; Muhiittin Serin, a.g.e., s. 261)
9 İsmail Hakkı Altunbezer: İstanbul Kuruçeşme'de 1289 (1873) yılında doğdu. Babası Mehmet İsmi Efendi'den sülûs- nesih yazılarını meşuk etti. Sami Efendi'den divânî, celi divânî, celi sülûs yazılarını ve tuğra çekmesini öğrendi. Muhtelif mekteplerde rika, Medresetü'l-Hattâtîn'de tuğra ve celi sülûs muallimliğinde bulundu. Şark Tezyinî Sanatlar Mektebi'nde, 1936'dan sonra Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde tezhip dersleri verdi. 1946 yılında vefat etti. (M. Kemal İnal, a.g.e., s. 97; Şevket Rado, a.g.e., s. 258; M. Uğur Derman, a.g.e., s. 225; Ali Alpaslan, a.g.e., s. 127; Muhiittin Serin, a.g.e., s. 178)
10 Ferid Bey: 1274 (1858) yılında İstanbul'da doğan Ferid Bey, Divân-ı Hümayûn'da yetişti ve orada "Mühimme Kalemî" müdürü oldu. 1909'da tekâüd oldu ve Medresetü'l-Hattâtîn'de celi divânî ve sülûs dersleri verdi. 1344 (1925)'de vefat etti. (Ali Alpaslan, a.g.e., s. 195)
11 M. Kemal İnal, a.g.e., s. 105; Şevket Rado, a.g.e., s. 260; M. Uğur Derman, a.g.e., s. 227; Ali Alpaslan, a.g.e., s. 99; Muhiittin Serin, a.g.e., s. 187
12 Celi sülûs, sülûs yazının iri, büyük yazılan şeklidir. Sülûs yazı için bkz. Abdülkadir Yılmaz, Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstihlâk, İstanbul, 2004, s. 308.
13 Kur'an-ı Kerim, 38/50.
14 Suat Yıldırım, Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meâlî, İstanbul, 1998, s. 455.
15 Kur'an-ı Kerim, 70/34-35
16 Suat Yıldırım, a.g.e., s. 568.
17 İstif, harf ve kelimelerin estetik ve ölçülü bir biçimde birbiri üzerine bindirilerek göze hoş gelecek şekilde kompozite edilmesidir. (Abdülkadir Yılmaz, a.g.e., s. 141).

Resim 3: Giriş kapısı üzerindeki âyet-i kerime (iç taraf)

C-Sağ giriş kapısı üstü (dış taraf); Buradaki âyetler Hicr suresindedir.¹⁸ Kur'ân-ı Kerim, 15/45–46. "Kâlellâhu teâla inne'l- müttekine fi cennâtin ve uyûnin üdhulûhe biselâmin âminîn" [Şeytana uymaktan korunan mütrâkiler ise cennetlerde ve pınar başlarındadırlar. Esenlikle, emin olarak girin oraya (denir onlara)].¹⁹ Levhanın ebadı 50x160 cm.dir. Hattat burada harf figürlerini uygunluğuna göre ustaca yerleştirmiştir. Bu levhada "Kâlellâhu teâla" (Allah şöyle diyor) ibaresi kullanılmış olup diğerlerinde tekrarlanmamıştır (Resim 4).

Resim 4: Sağ giriş kapısı üzerindeki âyet-i kerime (dış taraf)

D-Sağ giriş kapısı üstü (iç taraf); Buradaki âyet Zümer suresindedir.²⁰ Kur'ân-ı Kerim, 39/73. "Selâmün aleyküm tbtüm fedhulûhe hâlidîne" (Selam olsun sizlere, ne mutlu size. Haydi, ebediyyen kalmak üzere giriniz oraya).²¹ Levhanın ebadı 50x160 cm.dir. Hattat burada "tbtüm" kelimesini keşideli yazarak istif ortasında bir denge kurmuştur (Resim 5).

Resim 5: Sağ giriş kapısı üzerindeki âyet-i kerime (iç taraf)

18 Kur'ân-ı Kerim, 15/45–46.

19 Suat Yıldırım, a.g.e., s. 265

20 Kur'ân-ı Kerim, 39/73.

21 Suat Yıldırım, a.g.e., s. 465.

E-Sol giriş kapısı üstü (iç taraf); Buradaki âyet de Bakara suresindedir.²² Kur'ân-ı Kerim, 2/238. "Hâfizû ale's-salavâti ve's-salâti'l-vustâ ve kûmû lillâhi kânitîne" (Namazlara, hele salat-ı vustaya dikkat edin ve kalkın huşû ile Allah'ın divanında durun).²³ Levhanın ebadı yine 50x160 cm.dir. Hattat burada da istifde denge unsuru olan mâkus yâ harfini kullanmıştır. Harf figürlerini uygunluğuna göre yerleştirmiştir (Resim 6).

F-Pencere üstleri; Caminin bütün pencere üstleri iç ve dış taraf olmak üzere aynı istif "kelime-i tevhid" yazılmıştır. Bunların ebadı 20x100 cm.dir (Resim 7).

Resim 6: Sol giriş kapısı üzerindeki âyet-i kerime (iç taraf)

Resim 7: Pencere üstlerindeki kelime-i tevhid yazısı

E-Sol giriş kapısı üstü (iç taraf); Buradaki âyet de Bakara suresindedir. Kur'ân-ı Kerim, 2/238. "Hâfizû ale's-salavâti ve's-salâti'l-vustâ ve kûmû lillâhi kânitîne" (Namazlara, hele salat-ı vustaya dikkat edin ve kalkın huşû ile Allah'ın divanında durun). Suat Yıldırım, a.g.e., s. 38. Levhanın ebadı yine 50x160 cm.dir. Hattat burada da istifde denge unsuru olan mâkus yâ harfini kullanmıştır. Harf figürlerini uygunluğuna göre yerleştirmiştir (Resim 6).

F-Pencere üstleri; Caminin bütün pencere üstleri iç ve dış taraf olmak üzere aynı istif "kelime-i tevhid" yazılmıştır. Bunların ebadı 20x100 cm.dir (Resim 7).

²² Kur'ân-ı Kerim, 2/238.

²³ Suat Yıldırım, a.g.e., s. 38.

Resim 8: Halim Özyazıcı'nın sülüs ve rikaa' yazısı

III. SONUÇ

Mustafa Halim Özyazıcı XX. yüzyılın kalem en kuvvetli hattatlarından biri olup, hat sanatında Sami Efendi (1838–1912) yolunda eserler vermiştir (Resim 8). Ankara Hacı Bayram-ı Veli Câmii yazıları da Sami Efendi üslubunda ve sanatının olgunluk devri eserlerindedir.

Halim Özyazıcı'nın Hacı Bayram Câmii'ndeki yazılarının tamamı Kur'an-ı Kerim'den seçilen âyetlerden oluşmaktadır. Bu âyetlerde, Allah'dan korkmak, namazın ehemmiyeti, kılınan namazın mükâfâtı olan cennete gitme gibi konular anlatılmaktadır.

Yazıların tarihi olmadığı için hangi tarihte yazıldığı bilinmemektedir. Caminin 1940 yılında geniş çaplı bir tamirattan geçtiği düşünülürse, muhtemelen yazılar da bu tarihte yazılmış olmalıdır. Yazılar kapı ve pencere üstlerine göre özel siparişle yazdırılmıştır.

Âyetlerin istifleri gayet başarılı ve güzeldir. İstifte dengeyi sağlamak ve monotonluğu gidermek için ara sıra mâkus ya kullanılmıştır. Genelde "lam" harflerinin altlarına süs amaçlı yuvarlak nokta konulmuştur. Halim Özyazıcı'nın bu yazıları gerek harf bünyeleriyle ve gerekse istifleriyle celi sülüsün güzel örneklerindedir. Yazılar siyah zeminli ahşap üstüne geçirilirken bazı harflerin keskin hatları kaybolmuştur.

KAYNAKLAR

- Alpaslan, Ali, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, İstanbul, 1999.
- Aynı, M. Ali, **Hacı Bayram-ı Veli** (Sadeleştiren H. Rahmi Yananlı), İstanbul, 1986.
- Başkan, Seyfi, **Ankara Hacı Bayram-ı Veli Câmii ve Türbesi**, Ankara, 1998.
- Bilen, Yusuf, **Hattat Mustafa Halim Özyazıcı Hayatı, Sanatı ve Eserleri** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2001.
- Cebecioğlu, Ethem, **Hacı Bayram-ı Veli**, Ankara, 1994.
- Derman, M. Uğur, "Hattat Hulusi Efendi", **Lâle Dergisi**, VII, Aralık 1990.
- Derman, M. Uğur, **İslam Kültür Mirasında Hat Sanatı**, İstanbul, 1992.
- İnal, Mahmut Kemal, **Son Hattatlar**, İstanbul, 1970.
- Rado, Şevket, **Türk Hattatları**, İstanbul, 1984.
- Serin, Muhittin, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, İstanbul, 1999.
- Sezgit, Bayram, **Hacı Bayram Veli**, Ankara, 1976.
- Subaşı, M. Hüsrev, "Hamit Aytaç", **DİA**, IV, İstanbul, 1991, s. 287.
- Yıldırım, Suat, **Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli**, İstanbul, 998.
- Yılmaz, Abdülkadir, **Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstihlaları**, İstanbul, 2004.